

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษารอบแนวคิด ทฤษฎี เอกสารตลอดจนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การนิเทศการศึกษา และศึกษาลงลึกในรายละเอียดในเรื่องการนิเทศภายใน ซึ่งมีความสำคัญ ต่อการพัฒนาคูณภาพการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง โดยได้นำเสนอเนื้อหาสาระที่สำคัญ ตามลำดับต่อไปนี้

2.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษา

- 1) ความหมายของการนิเทศการศึกษา
- 2) ความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา
- 3) หลักการนิเทศการศึกษา

2.2 การนิเทศภายในโรงเรียน

- 1) ความหมายและขอบข่ายของการนิเทศภายในโรงเรียน
- 2) หลักการสำคัญในการนิเทศภายในโรงเรียน
- 3) กระบวนการในการนิเทศภายในโรงเรียน
- 4) กิจกรรมการนิเทศภายในโรงเรียน

2.3 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษา

- 1) ความหมายของการนิเทศการศึกษา

การนิเทศการศึกษาเป็นกิจกรรมหนึ่งของหน่วยงานทางการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในหน่วยงานการศึกษาที่มีการจัดการเรียนการสอน โดยการนิเทศการศึกษาเป็นศาสตร์ที่นักการศึกษาได้ให้ความสนใจศึกษาค้นคว้าและพัฒนาอย่างกว้างขวางดังนั้นการนิเทศการศึกษา จึงมีผู้ให้ความสนใจและคำจำกัดความไว้มากมาย ดังต่อไปนี้

โพทรี จेरีย์นธวงศ์ (2529) ได้ให้ความหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ว่าการนิเทศการศึกษา หมายถึง การดำเนินงานเพื่อแนะนำช่วยเหลือครู ให้สามารถปรับปรุงการสอนของตนให้ดีขึ้น และประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535) ได้อธิบายความหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ว่าการนิเทศการศึกษามีถึง กระบวนการจัดการบริหารการศึกษาเพื่อชี้แนะให้ความช่วยเหลือและความร่วมมือกับครูและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของครู และเพิ่มคุณภาพของบทเรียน ให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

นิพนธ์ ไทยมานิษฐ์ (2535) ได้สรุปลักษณะของการนิเทศการศึกษาไว้ว่า การนิเทศการศึกษามีลักษณะที่เน้นงาน (task) และพันธกิจ (function) ของการนิเทศการศึกษาโดยทั่วไป (general supervision) ที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงการเรียนการสอน

สังัด อุทรานันท์ (2532) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา คือกระบวนการทำงานร่วมกับครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้ได้มาซึ่งสัมฤทธิ์ผลสูงสุดในการเรียนของนักเรียน

วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ (2536) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการทำงานและความร่วมมือระหว่างผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพอันสูงสุดในการเรียนของนักเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528) ได้เสนอความหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ว่า การนิเทศการศึกษาเป็นการร่วมมือกันระหว่างผู้นิเทศกับครูผู้สอน เพื่อปรับปรุงหรือพัฒนาการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้แล้วยังมีนักการศึกษาชาวต่างประเทศ ได้ให้ความหมายไว้มากมายดังจะยกมาแสดงไว้พอสังเขป ดังนี้

Adam's and Dickey (อ้างถึงในวไลรัตน์ บุญสวัสดิ์, 2536) มีความเห็นว่า การนิเทศการศึกษาเป็นบริการเกี่ยวกับการสอนและการปรับปรุงการสอนให้ดีขึ้น เป็นการที่บุคลากรทางการนิเทศทำงานร่วมกับผู้อื่น เพื่อเพิ่มพูนผลสำเร็จของการเรียนการสอน

Wiles and Lovell (อ้างถึงในวไลรัตน์ บุญสวัสดิ์, 2526) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา คือ ระบบพฤติกรรมขององค์การ ซึ่งเป็นการทำงานที่มีผลกระทบสู่พฤติกรรมการสอนของครูในระบบ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงสภาพการเรียนการสอนแก่นักเรียนให้ดีขึ้น

Harris (อ้างถึงในวไลรัตน์ บุญสวัสดิ์, 2536) ได้ให้ความหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง สิ่งที่บุคลากรในโรงเรียนกระทำต่อบุคลากรหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการดำเนินงาน หรือเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานของโรงเรียน มุ่งให้โรงเรียนเกิดประสิทธิผลด้านการสอนเป็นสำคัญ

นอกจากความหมายของการนิเทศการศึกษาที่มีนักการศึกษาทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้ให้ทัศนะไว้นั้น สรุปความหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ การนิเทศการศึกษา คือ การกระทำใด ๆ ก็ตาม โดยความร่วมมือของบุคลากรทางการศึกษา ในการที่จะพัฒนา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสมรรถภาพการเรียนการสอนให้ดีขึ้น การกระทำนั้น ๆ เรียกว่า "การนิเทศการศึกษา"

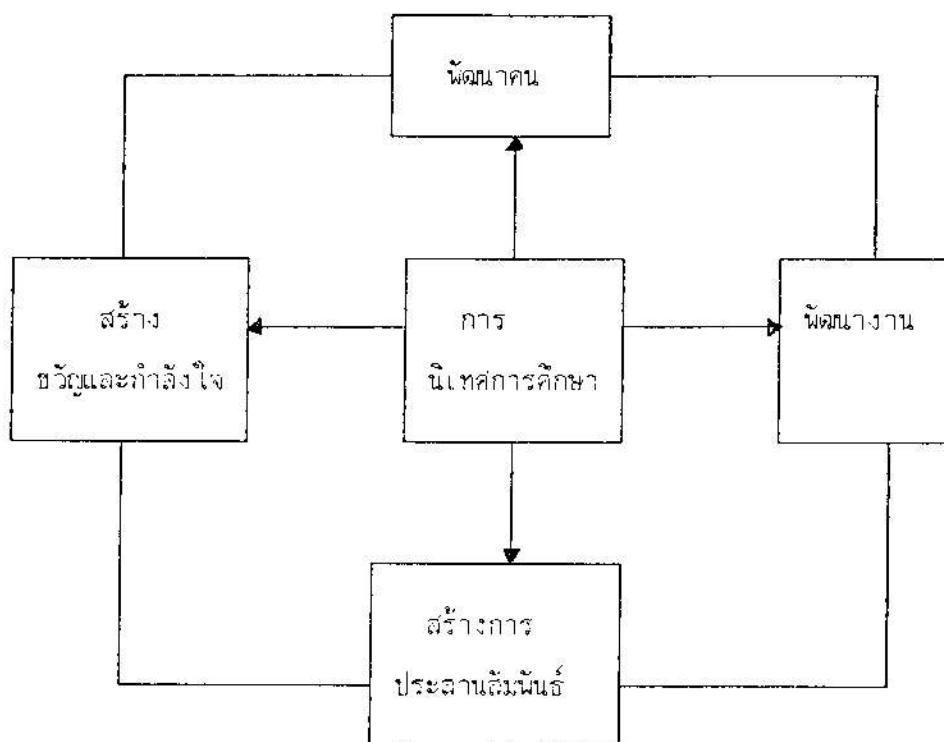
2) ความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา

การทำงานที่เกี่ยวกับการจัดการด้านการศึกษา เป็นการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ ซึ่งจะไม่เห็นผลทันตารวดเร็วนัก ต้องอาศัยระยะเวลาที่ยาวนานและต่อเนื่อง ดังนั้น จึงต้องมีการกำหนดจุดมุ่งหมายไว้เพื่อความชัดเจนในการปฏิบัติการนิเทศการศึกษาก็จะมีลักษณะเช่นเดียวกัน กล่าวคือ การนิเทศการศึกษาจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีการกำหนดจุดมุ่งหมายไว้ ซึ่งมีผู้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาไว้หลายคนและหลายลักษณะ ดังนี้

สังัด อุทรานันท์ (2530) กล่าวไว้ว่า การนิเทศการศึกษามีจุดมุ่งหมาย 4 ประการคือ

- 1) เพื่อพัฒนาคน
- 2) เพื่อพัฒนางาน
- 3) เพื่อสร้างการประสานสัมพันธ์
- 4) เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ

การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันของบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้ครูและบุคลากรเหล่านั้นได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น ตามนัยนี้ถือว่าเป็นไปเพื่อพัฒนาคน นอกจากนี้การนิเทศการศึกษายังมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่นักเรียน ซึ่งเป็นผลผลิตจากการสอนของครูและบุคลากรทางการศึกษา นั่นคือ การพัฒนางานให้ดีขึ้น ผลจากการที่ครูและบุคลากรทางการศึกษาได้ทำงานร่วมกัน จึงเป็นการสร้างการประสานสัมพันธ์ และประการสุดท้ายเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจแก่ครูและบุคลากรทางการศึกษา ดังนั้นจุดมุ่งหมายทั้ง 4 ประการจึงมีความสัมพันธ์กันหากขาดอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่กล่าวถึงแล้วก็อาจจะทำให้การนิเทศภายใน ประสบความล้มเหลวได้ ดังแสดงความสัมพันธ์ไว้ในแผนภูมิที่ 1

แบบภูมิที่ 1 แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ของจุดมุ่งหมายการนิเทศการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดระเบียบว่าด้วยศึกษานิเทศก์ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2533 ในส่วนของความมุ่งหมายของงานนิเทศการศึกษาไว้ 6 ข้อ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2533) คือ

1) เพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานของโรงเรียน ในความรับผิดชอบของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

2) เพื่อแก้ปัญหา ให้ความช่วยเหลือและให้คำปรึกษาแก่ผู้บริหาร ผู้สอน และบุคลากรของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในการดำเนินงานจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามหลักสูตร ให้บรรลุจุดมุ่งหมายตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร และนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

3) เพื่อพัฒนาวัตกรรม เทคโนโลยี รูปแบบการเรียนการสอนและการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร ให้มีประสิทธิภาพ ตลอดจนพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

4) เพื่อพัฒนาบุคลากรของโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติให้มีความรู้ ทักษะและประสบการณ์อันจำเป็นในการจัดการเรียนการสอน และสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานดังกล่าวได้ รวมทั้งให้มีขวัญและกำลังใจในการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

5) เพื่อให้คำปรึกษาและประสานงานทางวิชาการ แก่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด หรือสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ/กิ่งอำเภอ และ โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตลอดจนองค์การระหว่างประเทศ

6) เพื่อประสานงานและให้ความร่วมมือกับสำนักงานศึกษาธิการเขตสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดและสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ ดำเนินโครงการและงานนิเทศต่าง ๆ ที่กระทรวงและกรมมอบหมายไปยังเขตการศึกษา จังหวัดและอำเภอ

นอกจากนี้ ดร.สาย ภาณุรัตน์ (อ้างถึงใน วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์, 2536) ได้แบ่งความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้ คือ

1) ช่วยให้ผู้ครูเห็นและเข้าใจถ่องแท้ในวัตถุประสงค์ของการศึกษา และหน้าที่โดยเฉพาะของโรงเรียน ที่จะดำเนินไปสู่วัตถุประสงค์ของการศึกษานั้น

2) ช่วยให้ผู้ครูได้เห็นและเข้าใจในความต้องการของเยาวชน และปัญหาต่าง ๆ ของเยาวชนและช่วยจัดสนองความต้องการของเยาวชนอย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ตลอดจนช่วยแก้ไขและป้องกันอันพึงจะมีแก่เยาวชน

3) ช่วยสร้างครูให้มีคุณลักษณะแห่งความเป็นผู้นำ

4) ช่วยส่งเสริมขวัญของคณะครูให้อยู่ในสภาพที่ดีและเข้มแข็ง และรวมหมู่คณะให้เป็นทีมที่จะปฏิบัติงานร่วมกันด้วยกำลังสติปัญญาอันสูง เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อันเดียวกัน

5) ช่วยพิจารณาความเหมาะสมของงานให้ถูกต้องกับความสามารถของครูแต่ละคน แล้วช่วยประดับประดาให้ครูผู้นั้น ใช้ความสามารถของตนปฏิบัติงานนั้น ให้ก้าวหน้าอยู่เรื่อย ๆ

- 6) ช่วยให้การสอนของตน
- 7) ช่วยฝึกครูใหม่ให้เข้าใจในงานของโรงเรียนและงานของอาชีพ
- 8) ช่วยประเมินผลงานของครู โดยอาศัยความเจริญงอกงามของเด็กไปตามแนวทางที่ได้ตกลงกันได้
- 9) เพื่อช่วยให้ครูรู้จักค้นหาจุดลำบากในการเรียนรู้ของเด็กแต่ละคน และช่วยครูวางแผนการสอนให้เหมาะสมเพื่อแก้ไข
- 10) ช่วยในด้านประชาสัมพันธ์ บอกเล่า และชี้แจงให้ราษฎรในท้องถิ่นทราบถึงความเคลื่อนไหวของการศึกษาที่โรงเรียนในท้องถิ่นได้ดำเนินการ ทั้งนี้ เพื่อให้ตัวราษฎรเข้าใจจนให้ความร่วมมือและให้การช่วยเหลือ
- 11) ช่วยหยิบยกปัญหาต่าง ๆ ของโรงเรียน ที่ทางโรงเรียนไม่สามารถจะแก้ไขได้โดยลำพัง เสนอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่จะแก้ไขให้หลุดพ้นจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร และจากราษฎรหรือกลุ่มราษฎร
- 12) ช่วยป้องกันให้ครูพ้นจากการถูกใช้งานจนเกินขอบเขต และช่วยป้องกันครูจากการถูกดำเนินคดีเตียนหรือลงโทษอย่างไม่ยุติธรรม

Brigg and Justman (อ้างถึงในซารี มณีศรี, 2521) ได้สรุปความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ 4 ข้อ คือ

- 1) การส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าทางอาชีพ
 - 2) การส่งเสริมความเจริญงอกงามของครู
 - 3) การปรับปรุงการสอนของครู
 - 4) การส่งเสริมแนะนำครูและส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและประชาคม
- ศรีจันทร์ เทพรักษ์และคณะ (อ้างถึงในไพฑูรย์ เจริญพันธุ์วงศ์, 2529) ได้รวบรวมหลัก 6 อย่าง ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักที่เรียกย่อ ๆ ว่า OSMAE ได้แก่
- 1) Objective ช่วยเหลือครูในการเลือกวัตถุประสงค์
 - 2) Subjective ช่วยเหลือครูในการเลือกเนื้อหาสำหรับมาใช้สอน
 - 3) Methods ช่วยเหลือครูในการเลือกวิธีสอนแบบต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องเนื้อหาและกิจกรรม
 - 4) Materials ช่วยเหลือครูในการเลือกวัสดุ สื่อการเรียน ประกอบการสอน

5) Activities ช่วยเหลือครูในการเลือกหรือจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

6) Evaluation ช่วยเหลือครูในการเลือกวิธีการประเมินผลการเรียน

จากแนวคิดเรื่องจุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาที่กล่าวมาแล้วนั้น พอจะสรุปเป็นภาพรวมกว้าง ๆ ได้ว่าการนิเทศการศึกษานั้นมีจุดมุ่งหมายในการส่งเสริม ปรับปรุง พัฒนา แก้ปัญหา และประสานในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ครูได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

3) หลักการนิเทศการศึกษา

ในการที่จะดำเนินการนิเทศการศึกษาให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพได้นั้น จะต้องดำเนินการนิเทศการศึกษาโดยยึดหลักการนิเทศการศึกษาดังแนวคิดของนักศึกษาที่นำเสนอไว้ในที่นี้คือ

นั้นคือ พงศวัน (2536) ได้กล่าวถึงหลักการนิเทศการศึกษาไว้ 4 ประการคือ

- 1) การนิเทศเพื่อป้องกัน (Preventive)
- 2) การนิเทศเพื่อก่อ (Constructive)
- 3) การนิเทศเพื่อสร้างสรรค์ (Creative)
- 4) การนิเทศเพื่อแก้ไข (Corrective)

ชาลี มณีศรี (2521) ได้กล่าวถึงหลักการพื้นฐานอันจะเป็นแนวทางให้ผู้บริหารการศึกษาได้ประสบผลสำเร็จในการช่วยครู นักเรียนและโรงเรียน ดังต่อไปนี้คือ

- 1) การนิเทศการศึกษาเป็นการช่วยกระตุ้นเตือน การประสานงาน และแนะนำให้เกิดความเจริญงอกงามแก่ครูโดยทั่วไป
- 2) การนิเทศการศึกษาดังอยู่บนรากฐานของประชาธิปไตย
- 3) การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการส่งเสริมสร้างสรรค์
- 4) การนิเทศกับการปรับปรุงหลักสูตรเป็นงานที่เกี่ยวข้องกัน
- 5) การนิเทศคือการสร้างมนุษยสัมพันธ์
- 6) การนิเทศมุ่งส่งเสริมบำรุงขวัญ
- 7) การนิเทศมีจุดมุ่งหมายที่จะขจัดช่องว่างระหว่างโรงเรียนและชุมชน โดยเฉพาะใน

ชนบท

ลึงค์ อุทรานันท์ (2530) ได้ระบุถึงหลักสำคัญของการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้คือ

หลักการที่ 1 การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างผู้บริหาร ผู้นิเทศ และผู้รับการนิเทศ

หลักการที่ 2 การนิเทศการศึกษามีเป้าหมายอยู่ที่คุณภาพของนักเรียน แต่การดำเนินงานนั้นจะกระทำโดยผ่าน ตัวกลาง คือครูและบุคลากรทางการศึกษา

หลักการที่ 3 การนิเทศการศึกษานับบรรยากาศแห่งความเป็นประชาธิปไตย

Brigg and Justman (อ้างถึง ใน ไพฑูรย์ เจริญพันธุ์วงศ์, 2529) ได้เสนอหลักการนิเทศไว้ดังนี้

- 1) การนิเทศการศึกษาจะต้องเป็นการเสริมสร้างและเป็นการสร้างสรรค์
- 2) การนิเทศการศึกษาต้องเป็นประชาธิปไตย
- 3) การนิเทศการศึกษา จะต้องเกี่ยวข้องอยู่กับการรวบรวมแหล่ง วิทยาการเข้าเป็นกลุ่มมากกว่าที่จะแบ่งแยกผู้นิเทศออกเป็นรายบุคคล
- 4) การนิเทศการศึกษา ควรตั้งอยู่บนรากฐานของการพัฒนาวิชาชีพมากกว่าจะเน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
- 5) จุดมุ่งหมายสูงสุดของการนิเทศการศึกษา คือ การหาทางช่วยให้เด็กได้บรรลุผลตามความมุ่งหมายของการศึกษา
- 6) การนิเทศการศึกษาจะต้องหาทางส่งเสริมความเจริญงอกงาม และพัฒนาการของครู โดยเฉพาะในเรื่องความถนัดของแต่ละบุคคล
- 7) การนิเทศการศึกษาจะต้องเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความรู้ให้กับครู และสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีในหมู่ครู
- 8) การนิเทศการศึกษาคควรเริ่มต้นจากสภาพปัจจุบันที่กำลังเผชิญอยู่
- 9) การนิเทศการศึกษาคควรเป็นการส่งเสริมความก้าวหน้าและความพยายามของครู ให้สูงขึ้น
- 10) การนิเทศการศึกษาคควรเป็นการปรับปรุงส่งเสริมสมรรถวิสัย ทักษะและข้อคิดเห็นของครูให้ถูกต้อง
- 11) การนิเทศการศึกษาคควรเป็นไปอย่างง่าย ไม่มีพิธีตรอง
- 12) การนิเทศการศึกษาคควรใช้เครื่องมือและกลวิธีง่าย ๆ

13) การนิเทศการศึกษาควรตั้งอยู่บนหลักการและเหตุผล

14) การนิเทศการศึกษาควรมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน และสามารถประเมินผลได้ด้วยตนเอง

Burton and Brueckner (อ้างถึงในวไลรัตน์ บุญสวัสดิ์, 2536) ได้กำหนดหลักการนิเทศการศึกษาไว้ว่า

1) การนิเทศการศึกษาควรมีความถูกต้องตามหลักวิชา (Theoretically)

2) การนิเทศการศึกษาควรจะเป็นวิทยาศาสตร์ (Scientific)

3) การนิเทศการศึกษาควรเป็นประชาธิปไตย (Democratic)

4) การนิเทศการศึกษาควรจะเป็นการสร้างสรรค์

(Franseth, Jane (อ้างถึงในวไลรัตน์ บุญสวัสดิ์, 2536) ได้ชี้ถึงหลักการนิเทศการศึกษาไว้

4 ประการคือ

1) การนิเทศการศึกษาจะต้องให้ความสำคัญแก่วิธีการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล โดยคณะครูและศึกษานิเทศก์ได้มีการกำหนดจุดมุ่งหมายร่วมกัน

2) จะต้องให้ครูได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาว่าให้ศึกษานิเทศก์ช่วยเหลือในเรื่องใดเพื่อที่จะทำให้ครูได้เห็นความสำคัญในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับครูโดยตรง

3) จะต้องมีการปรึกษาหารือที่เป็นกันเอง และให้ครูได้ค้นพบวิธีที่ดีกว่าในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์

4) การนิเทศการศึกษาจะให้ผลดีควรใช้วิธีการวิทยาศาสตร์ในการแก้ปัญหา

จากคำจำกัดความข้างต้นจะเห็นได้ว่า การนิเทศการศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับหลักการนิเทศการศึกษานั้น จะให้ความสำคัญในเรื่องของความเป็นวิทยาศาสตร์ ซึ่งวิธีการทางวิทยาศาสตร์นั้นเป็นวิธีการที่ตั้งอยู่บนหลักของเหตุและผล มีการแก้ปัญหาอย่างเป็นลำดับขั้นตอน เพื่อที่จะจำกัดทางเลือกในการดำเนินงานให้เหลือน้อยที่สุดและได้วิธีการดำเนินงานที่ดีที่สุด นอกจากนี้การนิเทศการศึกษายังเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างครูกับนิเทศ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับหลักการนิเทศการศึกษา จะให้ความสำคัญกับการสร้างบรรยากาศในการทำงานที่มีความเป็นประชาธิปไตย อันเนื่องและเกื้อกูลต่อการส่งเสริมในบุคลากรมีส่วนร่วมในการนิเทศ ช่วยให้ครูสามารถนิเทศตนเองได้ ซึ่งจะสอดคล้องกับอุดมคติหรือเป้าหมายสูงสุดของการจัดการนิเทศการศึกษา คือ นิเทศเพื่อให้ครูสามารถนิเทศตนเองได้ ดังคำกล่าวที่ว่า "นิเทศเพื่อการไม่นิเทศ"

2.2 การนิเทศภายในโรงเรียน

1) ความหมายและขอบข่ายของการนิเทศภายในโรงเรียน

การนิเทศภายในโรงเรียนได้เข้ามามีบทบาทในโรงเรียนประถมศึกษาอย่างมากรับงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติซึ่งมีโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ ได้ส่งเสริมเรื่องการนิเทศภายในอย่างจริงจัง ด้วยเหตุว่าศึกษานิเทศก์ซึ่งเป็นบุคลากรนอกห้องเรียนไม่รู้จักปัญหาภายในโรงเรียนลึกซึ้งเท่ากับบุคคลในโรงเรียนเอง กอปรกับข้าราชการครูได้มีโอกาสดูแลศึกษาต่อ อบรมสัมมนา พัฒนาตนเองมากขึ้น จึงมีความสามารถสูงพอที่จะนิเทศกันเองได้ และประการสำคัญสามารถทำได้อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอมากกว่าการนิเทศ จากบุคลากรภายนอกโรงเรียน อีกทั้งศึกษานิเทศก์ก็มีจำนวนจำกัดไม่เพียงพอ ด้วยเหตุนี้เองสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติจึงให้ความสำคัญกับการนิเทศภายในโรงเรียน

การนิเทศภายในเป็นการร่วมมือกันของบุคลากรภายในโรงเรียนในการที่จะปรับปรุงแก้ไข หรือพัฒนาการงานของครูเพื่อให้การเรียนการสอนมีคุณภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2528) :

การนิเทศภายในโรงเรียน หมายถึง การปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างผู้บริหารกับครูในโรงเรียน ในการที่จะแก้ไขปรับปรุง พัฒนาการทำงานของครูให้มีประสิทธิภาพและส่งผลต่อคุณภาพของนักเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2534)

ปรียานร วงศ์อนุตรโรจน์ (2525) การนิเทศภายในสถานศึกษาเป็นกระบวนการหรือวิธีการ หรือกิจกรรมที่บุคลากรภายในสถานศึกษาจัดกัน เพื่อปรับปรุงส่งเสริมคุณภาพการเรียนการสอนในสถานศึกษาให้ดียิ่งขึ้น

สัจจิต อุทรานันท์ (2530) กล่าวว่า การกำหนดศัพท์คำว่า การนิเทศภายในขึ้นมาก็เพื่อให้มีความแตกต่าง จากการนิเทศการศึกษาที่ดำเนินการโดยศึกษานิเทศก์ซึ่งอยู่นอกโรงเรียนนั่นเอง ดังนั้นการที่จะอธิบายศัพท์คำว่า การนิเทศภายใน จะต้องเน้นถึงความแตกต่างของการจัดการนิเทศที่ดำเนินการโดยศึกษานิเทศก์ซึ่งอยู่นอกโรงเรียนโดยเฉพาะ นั่นคือ การนิเทศภายในโรงเรียนจะเป็นกระบวนการทำงานของผู้บริหารโรงเรียน (หรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย) ในการพัฒนาคุณภาพการทำงานของครูและบุคลากรภายในโรงเรียนเพื่อให้ได้มาซึ่งสัมฤทธิ์ผลสูงสุดในการเรียนของนักเรียน

การนิเทศภายในโรงเรียนเป็นการจัดการนิเทศการศึกษาโดยบุคลากรในโรงเรียนนั่นเอง ผู้นิเทศได้แก่ ครูใหญ่ ผู้ช่วยครูใหญ่ หัวหน้าหมวดวิชาหรือหัวหน้าสายวิชา และหัวหน้าฝ่ายต่าง ๆ ที่โรงเรียนคัดเลือกและแต่งตั้งขึ้น (อาคม จันทสุนทร, 2525)

กฤษฎี น้ำเพชร (อ้างถึงในวไลรัตน์ บุญสวัสดิ์, 2536) ได้สรุปความเห็นในเรื่องการนิเทศภายในโรงเรียนไว้ว่า หมายถึง ความพยายามทุกชนิดของผู้บริหารโรงเรียนในอันที่จะปรับปรุงส่งเสริมประสิทธิภาพในด้านการเรียนการสอนภายในโรงเรียนให้ดีขึ้น

วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์, (2536) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษภายในโรงเรียน หมายถึง การทำงานของผู้บริหารโรงเรียนที่ทำงานร่วมกับครู ในการพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพเป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการศึกษาที่กำหนดไว้

สรุปได้ว่า การนิเทศภายในโรงเรียนนั้น จะต้องประกอบไปด้วยสิ่งเหล่านี้จึงจะทำให้เกิดการนิเทศภายในโรงเรียน คือ

- 1) ความต้องการที่จะปรับปรุงพัฒนาคุณภาพการศึกษาในโรงเรียน
- 2) เกิดจากความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจระหว่างบุคลากรในโรงเรียน
- 3) การดำเนินการจะต้องมีกิจกรรมเป็นลู่นำไปสู่จุดมุ่งหมายทางการศึกษา
- 4) เกิดกระบวนการที่ต่อเนื่องในการดำเนินงาน

สังัด อุทรานันท์ (2530) กล่าวว่า ขอบเขตของการนิเทศการศึกษภายในโรงเรียน ประกอบไปด้วยงานหลักและงานสนับสนุนวิชาการ

งานหลักเป็นงานสำคัญที่ถือว่าเป็นหน้าที่ของโรงเรียนโดยตรง ประกอบไปด้วยงานต่อไปนี้ คือ

- 1) งานหลักสูตร
- 2) งานการเรียนการสอน
- 3) งานการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

งานสนับสนุนวิชาการ เป็นงานที่ช่วยส่งเสริมหรือสนับสนุนให้งานหลักดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพได้แก่งานต่อไปนี้ คือ

- 1) งานที่เกี่ยวข้องกับอาคารสถานที่
- 2) งานธุรการการเงิน
- 3) งานกิจการนักเรียน

4) งานความสัมพันธ์กับชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) กล่าวว่า ขอบข่ายของ การนิเทศภายในโรงเรียนนั้น เป็นการนิเทศการปฏิบัติงานตามขอบข่ายของงานในโรงเรียน ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของผู้บริหารในโรงเรียน เพื่อให้บรรลุภารกิจของโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วยงาน 6 งานคือ

- 1) งานวิชาการ
- 2) งานกิจการนักเรียน
- 3) งานบุคลากร
- 4) งานอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการศึกษา
- 5) งานบริหารทั่วไป ธุรการ การเงินและพัสดุ
- 6) งานความสัมพันธ์กับชุมชน

Harris (อ้างถึงในซารี มณีศรี, 2521) แบ่งลักษณะของงานนิเทศเป็น 10 งาน คือ

- 1) งานนิเทศเกี่ยวกับหลักสูตร
- 2) งานนิเทศเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน
- 3) การนิเทศเกี่ยวกับการเลือกสรรบุคลากร
- 4) การนิเทศเกี่ยวกับการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก
- 5) การนิเทศเกี่ยวกับการจัดทำวัสดุอุปกรณ์
- 6) การจัดอบรมบุคลากรประจำการ
- 7) การประชุมนิเทศ
- 8) งานนิเทศการบริการพิเศษ
- 9) งานนิเทศเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับชุมชน
- 10) งานประเมินผล

สรุปได้ว่า ขอบข่ายของการนิเทศภายในโรงเรียนประถมศึกษานั้น จะครอบคลุมใน ขอบข่ายงานบริหารโรงเรียน 6 งาน คือ งานวิชาการ งานบุคลากร งานกิจการนักเรียน งานอาคารสถานที่ งานธุรการการเงินและพัสดุ และงานความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชน

2) หลักสำคัญในการนิเทศภายในโรงเรียน

การดำเนินการนิเทศภายในโรงเรียนนั้น จำเป็นจะต้องมีหลักการสำคัญไว้เพื่อยึดถือปฏิบัติ ทองคำ ผดุงสุข (2532) กล่าวว่า หลักการสำคัญในการดำเนินงานที่พอได้เป็นแนวทางส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาขีดความสามารถที่วางไว้มีดังนี้ คือ

1) การใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ คือ การจัดการอย่างมีระบบ ระเบียบและวิธีการดำเนินงานอย่างเป็นขั้นตอน

2) เป็นประชาธิปไตย คือ มีสิทธิ์และเสรีภาพทางวิชาการ ให้ความเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นความร่วมมือร่วมใจ การใช้ความรู้ความสามารถเพื่อให้การดำเนินงานสู่เป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน

3) เป็นการสร้างสรรค์ คือ เปิดโอกาสให้แสดงออกและพัฒนาความสามารถของแต่ละบุคคล

4) เริ่มต้นจากสภาพปัจจุบัน คือ ศึกษาสภาพปัจจุบันและวิธีแก้ไข

5) ช่วยพัฒนาความสามารถและความเชื่อมั่นของครู คือ หาทางสนับสนุน ส่งเสริม และพัฒนาบำรุงขวัญกำลังใจ และหาแนวทางแก้ไขเพื่อปรับปรุงการดำเนินงาน

6) ตั้งอยู่บนรากฐานวิชาชีพ คือ มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสายงาน

7) สร้างบรรยากาศและความสัมพันธ์ต่อกันคือ สร้างความศรัทธาในงานนิเทศ มีมนุษยสัมพันธ์และค้นหาริธีการที่ดีกว่าในการทำงานในโอกาสต่อ ๆ ไป

ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535) มีความคิดเห็นว่า หลักการนิเทศภายในสถานศึกษานั้นเป็นแนวปฏิบัติที่ผู้นิเทศต้องนำไปปฏิบัติขณะทำการนิเทศ การนิเทศภายในสถานศึกษาโดยเฉพาะทางด้านวิชาการจะบรรลุตามความมุ่งหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ดำเนินงานต้องมีหลักยึดในการทำงานหลักการนิเทศภายในสถานศึกษามีดังนี้

1) การนิเทศควรมีการบริหารงานเป็นระบบ และมีการวางแผนการดำเนินงานเป็นโครงการ

2) การนิเทศต้องยึดถือหลักการมีส่วนร่วมในการทำงาน คือ มีความเป็นประชาธิปไตย เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นความร่วมมือร่วมใจในการดำเนินงาน และใช้ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน เพื่อให้งานนั้นไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ

3) การนิเทศเป็นงานสร้างสรรค์ เป็นการแสวงหาความสามารถพิเศษของแต่ละบุคคล ให้แต่ละบุคคลได้แสดงออกและพัฒนาความสามารถเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่

4) การนิเทศเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเรียนการสอน โดยให้ครูอาจารย์ได้เรียนรู้ว่าปัญหาของตนเองเป็นอย่างไร จะหาวิธีแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างไร

5) การนิเทศเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมในการทำงานให้ดีขึ้นสร้างความเข้าใจระหว่างกัน สร้างมนุษยสัมพันธ์ มีวิธีการทำงานที่ดีและมีความสามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้

6) การนิเทศเป็นการสร้างความผูกพัน และความมั่นคงต่องานอาชีพ รวมทั้งความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง เกิดความพึงพอใจในการทำงาน

7) การนิเทศเป็นการพัฒนาและส่งเสริมวิชาชีพครู ให้มีความรู้ลึกภาคภูมิใจในอาชีพ

สังัด อุทรานนท์(อ้างถึงในทองคำ ผดุงสุข, 2532) กล่าวว่า การจัดการนิเทศภายใน ควรจะต้องยึดหลักการสำคัญ ดังนี้

1) ผู้บริหารต้องระลึกเสมอว่าการนิเทศการศึกษาเป็นงานในความรับผิดชอบของผู้บริหาร โดยตรง ส่วนการดำเนินงานนิเทศนั้นผู้บริหารอาจดำเนินการเองหรือมอบหมายให้ผู้อื่นดำเนินการแทนก็ได้

2) การนิเทศภายในโรงเรียนจะสำเร็จลุล่วงลงได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากฝ่ายผู้บริหาร ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ หากขาดความร่วมมือจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การนิเทศจะไม่มีโอกาสสำเร็จได้เลย

3) จะต้องตระหนักว่าการนิเทศภายในเป็นการทำงานร่วมกันเพื่อช่วยพัฒนาเพื่อนร่วมงาน ให้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานสูงขึ้น การนิเทศไม่ใช่เป็นการจับผิดหรือบังคับขู่เข็ญแต่ประการใด

4) บุคลากรภายในโรงเรียนต้องการยอมรับและให้เกียรติซึ่งกันและกัน ในสภาพความเป็นจริงแล้วไม่มีใครมีความเชี่ยวชาญทุก ๆ ด้านดังนั้นจึงน่าจะแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความเชี่ยวชาญให้แก่เพื่อนร่วมงาน เพื่อให้ทุกคนในหน่วยงานมีความรู้ความสามารถสูงขึ้น

5) การนิเทศภายในจะต้องเกิดจากความจำเป็นในการแก้ปัญหา เพื่อสนองความต้องการในการยกระดับคุณภาพของการศึกษาของโรงเรียน

6) การสร้างเสริมกำลังใจของผู้บริหาร จะมีผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงาน ดังนั้น จึงถือว่าการสร้างเสริมกำลังใจของผู้บริหารจะส่งผลต่อความล้มเหลวของการนิเทศภายในด้วย

สรุปได้ว่า การทำงานใด ๆ ก็ตามจะต้องมีหลักการสำคัญยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานเสมอ การนิเทศภายในก็เช่นเดียวกัน มีหลักการเช่นเดียวกับการนิเทศการศึกษา ถึงแม้ว่าการนิเทศภายใน จะจำกัดอยู่ภายในโรงเรียนต่างกับการนิเทศการศึกษาที่มีวงกว้างในการนิเทศ หลักการนิเทศก็คงจะอยู่ที่การให้บุคลากรในโรงเรียนได้มีส่วนร่วม ทั้งบุคลากรที่เป็นผู้นิเทศและบุคลากรที่เป็นผู้รับการนิเทศ โดยมุ่งไปที่การพัฒนาวิชาชีพครู และการเสริมสร้างความสามัคคีของบุคลากรภายในโรงเรียน

3) กระบวนการในการนิเทศภายในโรงเรียน

คำว่า "กระบวนการ" มีความหมายถึง การทำงานที่เป็นขั้นตอน (steps) มีความต่อเนื่อง (Continuity) ไม่หยุดนิ่ง (Dynamic) และมีความเกี่ยวข้องปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ในหมู่ผู้ปฏิบัติงาน (สังัด อุทรานันท์, 2530) ส่วนการนิเทศภายในเป็นการร่วมมือ ร่วมใจของบุคลากรภายในโรงเรียนที่จะพัฒนาการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อคุณภาพนักเรียน ดังนั้นลักษณะของ กระบวนการนิเทศภายในโรงเรียน จึงมีลักษณะที่เป็นกิจกรรมการพัฒนาคูณภาพ การศึกษาอย่างมีขั้นตอน ต่อเนื่อง มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้นิเทศและผู้ให้การนิเทศ โดยมุ่งพัฒนาครูเพื่อไปสู่คุณภาพนักเรียน

วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ (2536) ได้นำเสนอผลสรุปการสัมมนาเรื่อง การจัดการนิเทศ การศึกษาของไทยในทศวรรษหน้า โดยได้นำเสนอกระบวนการนิเทศการศึกษาไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้คือ

- 1) การสำรวจและวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น
- 2) การกำหนดจุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา
- 3) การวางแผนการนิเทศการศึกษา
- 4) การปฏิบัติการนิเทศตามแผน
- 5) การประเมินผล

ซารี นีศรี (2521) กล่าวว่ากระบวนการของการนิเทศการศึกษา (Process of Educational Supervision) หมายถึง การดำเนินการในการนิเทศได้รับความสำเร็จ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอน 5 ขั้นตอน ดังนี้คือ

- 1) กระบวนการเกี่ยวกับการวางแผน (Planning Processes)
- 2) การจัดการ (Organizing Processes)
- 3) การนำ (Leading Processes)
- 4) การควบคุม (controlling Processes)
- 5) กระบวนการประเมินผล (Assessing Processes)

จ. 1.
1.2
1.2.1

ปรียาพร วงศ์บุตรโรรณ์ (2535) กล่าวว่าไว้ว่า ขั้นตอนในการนิเทศภายในสถานศึกษา มีอยู่ 4 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

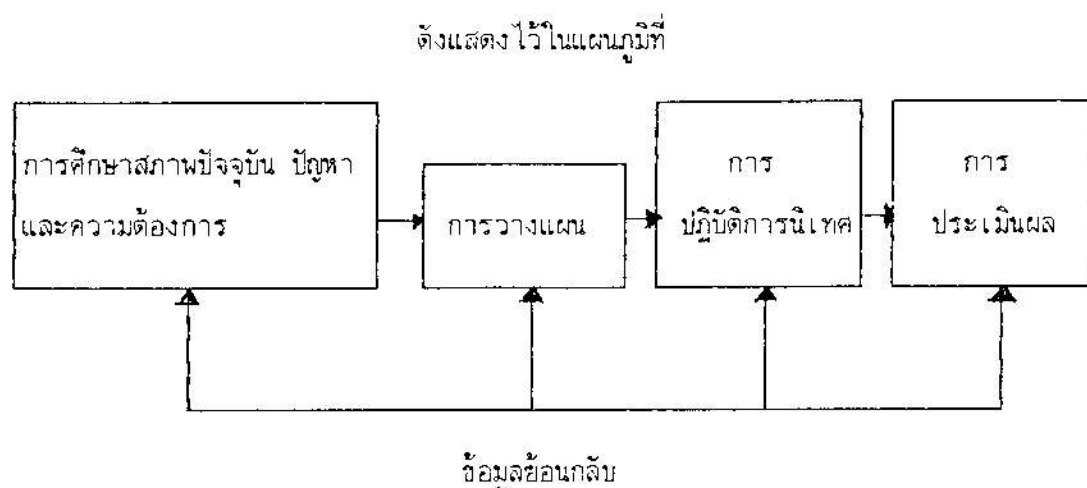
- ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการนิเทศ
- ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนและการจัดทำโครงการนิเทศ
- ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินการนิเทศ
- ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการนิเทศ

สังัด อุทรานันท์ (2530) ได้เสนอขั้นตอนหรือกระบวนการนิเทศการศึกษาไว้เรียกว่า PIDRE (อ่านว่า ไพดีเร) ซึ่งมีขั้นตอน 5 ขั้นตอน ดังนี้

- ขั้นที่ 1 การวางแผนการนิเทศ (Planning - p)
- ขั้นที่ 2 ให้ความรู้ความเข้าใจในการทำงาน (Informing - I)
- ขั้นที่ 3 ลงมือปฏิบัติงาน (Doing - D)
- ขั้นที่ 4 สร้างเสริมกำลังใจ (Reinforcing - R)
- ขั้นที่ 5 ประเมินผลการนิเทศ (Evaluating - E)

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้นำเสนอขั้นตอนการนิเทศภายในโรงเรียนที่มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง มี 4 ขั้นตอน คือ

- ขั้นที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ
- ขั้นที่ 2 การวางแผน
- ขั้นที่ 3 การปฏิบัติการนิเทศ
- ขั้นที่ 4 การประเมินผล

แผนภูมิที่ 2 แสดงขั้นตอนการนิเทศภายในโรงเรียน

จากแผนภูมิที่ 2 สามารถอธิบายขั้นตอนในการนิเทศได้ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ มีขั้นตอนในการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1.1 ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ตัวบ่งชี้คุณภาพด้านต่าง ๆ ได้แก่

- ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทุกกลุ่มประสบการณ์ ทุกชั้น
- อัตราการเข้าชั้นทุกชั้น
- ด้านภาวะสุขภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน
- ด้านคุณลักษณะตามเกณฑ์มาตรฐานที่ สปช. กำหนด

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ(2535) ได้กำหนดสภาพการจัดกิจกรรมการนิเทศภายในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่โรงเรียนควรดำเนินการเป็นขั้นพื้นฐาน สำหรับโรงเรียนใช้เป็นแนวทางในการประเมินผลตนเองเพื่อพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้น และสำหรับสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ/กิ่งอำเภอ และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ประเมินผลการปฏิบัติงานของโรงเรียน เพื่อให้การนิเทศสนับสนุนได้ตรงตามสภาพและความต้องการ มาตรฐานการดำเนินการนิเทศภายในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ประการ ดังนี้

มาตรฐานข้อที่ 1 โรงเรียนกำหนดผู้รับผิดชอบงานนิเทศภายในโรงเรียนอย่างชัดเจน ผู้รับผิดชอบงานมีความเข้าใจในขอบข่ายงานและความรับผิดชอบของตนมีแนวทางการดำเนินงานคือ

- 1) พิจารณาแต่งตั้งบุคลากรที่มีคุณสมบัติเหมาะสม เป็นผู้รับผิดชอบงานนิเทศของโรงเรียน ในรูปของคณะกรรมการ
- 2) กำหนดขอบข่ายหน้าที่และความรับผิดชอบของคณะกรรมการให้ชัดเจน
- 3) ชี้แจงมอบหมายให้คณะกรรมการเข้าใจบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบของคณะกรรมการที่รับผิดชอบงานนิเทศภายในโรงเรียน

มาตรฐานข้อที่ 2 โรงเรียนจัดระบบข้อมูลและสารสนเทศ เพื่อการนิเทศมีแนวทางการดำเนินงานคือ

- 1) รวบรวมข้อมูลและสารสนเทศที่จำเป็นต้องใช้ในการวางแผนนิเทศ ซึ่งครอบคลุมถึง
 - ระดับคุณภาพของนักเรียน
 - อัตราการเข้าเรียน
 - อัตราการมาเรียน
 - สภาพการปฏิบัติงานของครู
 - สภาพการจัดการเรียนการสอน
 - ความต้องการได้รับการฝึกฝนอบรมฯลฯ

2) ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลให้ตรงตามสภาพ เป็นปัจจุบันสามารถนำมาใช้ได้ทันที

3) นำข้อมูลที่จัดเก็บไปใช้ในการวางแผนการนิเทศ

มาตรฐานข้อที่ 3 โรงเรียนมีการวางแผนนิเทศที่สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการของโรงเรียนมีแนวทางการดำเนินงานคือ

- 1) กำหนดประเด็นที่จะนิเทศการศึกษาโดยการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัจจุบันของโรงเรียน
- 2) กำหนดกิจกรรมนิเทศให้เหมาะสมกับประเด็นที่จะนิเทศและกลุ่มเป้าหมาย
- 3) จัดทำรายละเอียดของกิจกรรมการนิเทศแต่ละกิจกรรม ที่แสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์เป้าหมาย ขั้นตอนการดำเนินการ ทรัพยากรที่ใช้ และการประเมินผล
- 4) จัดทำแผนนิเทศของโรงเรียน
- 5) ให้คณะครูได้มีส่วนร่วมในการวางแผนการนิเทศ

มาตรฐานข้อที่ 4 โรงเรียนดำเนินการตามแผนนิเทศที่วางไว้มีแนวทางการดำเนินการคือ

- 1) มอบหมายให้ผู้รับผิดชอบดำเนินการตามแผน
- 2) ประชุมชี้แจงให้บุคลากรในโรงเรียนได้เข้าใจ และรับทราบแผนการดำเนินการตลอดจนบทบาทหน้าที่ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 3) ผู้ที่ได้รับมอบหมาย ดำเนินการตามแผนนิเทศที่วางไว้
- 4) ผู้บริหาร โรงเรียนให้การสนับสนุนการดำเนินการตามแผน เช่น
 - (1) สนับสนุนด้านงบประมาณ
 - (2) สนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์
 - (3) สนับสนุนด้านขวัญและกำลังใจ

มาตรฐานข้อที่ 5 โรงเรียนประเมินผลการนิเทศอย่างเป็นระบบ และนำผลการประเมินมาปรับปรุงการนิเทศของโรงเรียนมีแนวทางการดำเนินงานคือ แนวทางการดำเนินงานคือ

- 1) กำหนดกิจกรรมประเมินผลการนิเทศไว้ในแผนการนิเทศของโรงเรียน
- 2) กำหนดรายละเอียดในแผนการประเมินให้ครอบคลุมสาระสำคัญต่อไปนี้
 - (1) เรื่องที่จะประเมิน
 - (2) วิธีการประเมิน
 - (3) เครื่องมือประเมิน
 - (4) ผู้ประเมิน
- 3) ชี้แจงให้บุคลากรในโรงเรียนเข้าใจ และรับทราบแผนการดำเนินการนิเทศของโรงเรียน
- 4) สร้างเครื่องมือการประเมิน
- 5) เก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการประเมิน โดยใช้เครื่องมือที่สร้างขึ้นและวิเคราะห์ข้อมูล
- 6) จัดทำรายงานการประเมิน

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ยังได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา พ.ศ.2536 ไว้โดยกำหนดโดยการยึดกรอบภารกิจงานของโรงเรียนประถมศึกษาทั้ง 6 งาน องค์ประกอบของเกณฑ์มาตรฐานจะประกอบไปด้วย มาตรฐาน ตัวบ่งชี้ ระดับคุณภาพ และแนวทางการตรวจสอบ สำหรับระดับคุณภาพนั้นกำหนดไว้ 5 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 ควรปรับปรุง

ระดับที่ 2 พอใช้ได้

ระดับที่ 3 เป็นที่น่าพอใจ

ระดับที่ 4 ดี

ระดับที่ 5 ดีมาก

เกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา พ.ศ.2536 ประกอบด้วยมาตรฐานจำนวน 17 มาตรฐาน 43 ตัวบ่งชี้ สำหรับงานวิชาการนั้นได้กำหนดมาตรฐานไว้จำนวน 4 ข้อ โดยใน มาตรฐานข้อที่ 4 ว่าด้วยเรื่องของการนิเทศภายใน ดังนี้

มาตรฐานที่ 4 โรงเรียนจัดการนิเทศการศึกษาอย่างเป็นระบบ

ตัวบ่งชี้ที่ 1 วางแผน/โครงการนิเทศภายในได้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของผู้รับการนิเทศ

ตัวบ่งชี้ที่ 2 ดำเนินการนิเทศภายในตามแผน/โครงการนิเทศ โดยใช้กิจกรรมที่เหมาะสมกับงานและผู้รับการนิเทศอย่างสม่ำเสมอและทั่วถึง

ตัวบ่งชี้ที่ 3 ประเมินผลการนิเทศภายในอย่างเป็นระบบ และนำผลการประเมินไปใช้พัฒนาการนิเทศภายในโรงเรียน

ตัวบ่งชี้ที่ 4 ประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อพัฒนาการนิเทศภายในของโรงเรียน

1.2 สำรวจและประเมินความต้องการของครู

1.3 จัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการ

1.4 วิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของสาเหตุ กำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหาและการดำเนินการตามความต้องการ

ขั้นที่ 2 การวางแผน การวางแผนการนิเทศ หมายถึง การนำข้อมูลผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุของปัญหา และความต้องการมากำหนดกิจกรรม และแนวทางการปฏิบัติการนิเทศ โดยการเขียนเป็นโครงการนิเทศภายในโรงเรียน

ขั้นที่ 3 การปฏิบัติการนิเทศ เป็นการดำเนินการตามกิจกรรมที่กำหนดไว้ในโครงการนิเทศภายในโรงเรียน ในการปฏิบัติการนิเทศภายในโรงเรียนนั้น ผู้บริหารโรงเรียนหรือผู้นิเทศจะต้องนำหลักการนิเทศ เทคนิค ทักษะ สื่อ และเครื่องมือนิเทศไปใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์

และบุคลากรผู้รับการนิเทศ และเพื่อให้การปฏิบัติการณ์เทศดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ผู้บริหาร และหรือผู้นิเทศควรดำเนินการดังนี้ คือ

3.1 เตรียมความพร้อมก่อนการนิเทศ ควรจัดให้มีการประชุมคณะปฏิบัติงานเพื่อซักซ้อมความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการ กิจกรรม สื่อ เครื่องมือ การบันทึกผล การประเมินผลและสรุปผลการนิเทศ

3.2 ปฏิบัติการนิเทศ ดำเนินการตามกิจกรรมที่กำหนดไว้ในโครงการ

ขั้นที่ 4 การประเมินผลการนิเทศ เป็นการตรวจสอบความสำเร็จของโครงการกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ผู้ที่มีหน้าที่ประเมินผลการนิเทศก็คือ ผู้บริหารโรงเรียนและคณะผู้นิเทศ ซึ่งมีข้อบ่งชี้ที่จะต้องปฏิบัติ ดังนี้คือ

- การประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย
- ประเมินความคิดเห็นเพื่อทราบความพึงพอใจของผู้รับการนิเทศ
- ประเมินกระบวนการนิเทศภายในโรงเรียน
- สรุปประมวลผลการประเมินเพื่อใช้เป็นข้อมูล สำหรับการปรับปรุงการปฏิบัติงานต่อไป

สรุปได้ว่า กระบวนการในการนิเทศภายในโรงเรียน มีความเหมือนหรือคล้ายคลึงกันกับกระบวนการวางแผนปฏิบัติงานอื่น กล่าวคือ เริ่มต้นจากการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการเพื่อให้ได้ข้อมูลมาดำเนินการวางแผน เมื่อวางแผนแล้วก็มี การนำแผนไปปฏิบัติ และท้ายสุดก็คือ การประเมินผลการดำเนินการตามแผน จากนั้นจึงนำผลการประเมินไปเข้าสู่กระบวนการวางแผนใหม่อีกครั้ง การดำเนินงานเช่นนี้จะเป็นวัฏจักรต่อเนื่องกันไป แต่ในการนิเทศการศึกษาเป็นงานที่ต้องใกล้ชิดกันมากระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ จะเกิดปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลาในขณะทำการดำเนินการนิเทศเริ่มขึ้น ผู้บริหารมีหน้าที่ในการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์งบประมาณ เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำเนินงาน อีกทั้งคอยช่วยเหลือเมื่อการดำเนินงานมีปัญหาและอุปสรรค ดังนั้นบทบาทที่ผู้บริหารต้องแสดงให้เห็นมากก็คือ การสนับสนุนในการบำรุงขวัญบุคลากรที่ปฏิบัติการณ์เทศและรับการนิเทศในโรงเรียน จึงจะทำให้การนิเทศการศึกษาดำเนินไปด้วยดี และส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในทางที่ดีขึ้นต่อไป

4) กิจกรรมการนิเทศภายในโรงเรียน

การดำเนินการนิเทศภายในโรงเรียน จะบรรลุวัตถุประสงค์ได้จะต้องอาศัยกิจกรรมการนิเทศที่หลากหลายและเหมาะสมกับผู้นิเทศ ผู้รับการนิเทศ ได้มีนัยการศึกษาหลายท่านศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับกิจกรรมการนิเทศไว้ ซึ่งจะนำเสนอต่อไปนี้

อัมภา บุญช่วย (2537) ได้นำเสนอกิจกรรมการนิเทศภายในโรงเรียนไว้ 7 กิจกรรมคือ

- 1) การประชุมก่อนเปิดภาคเรียน
- 2) การสังเกตการสอนในชั้นเรียน
- 3) การจัดเอกสารหรือตำราทางวิชาการให้แก่ผู้สอนได้ศึกษา
- 4) การให้คำปรึกษาหารือ
- 5) การสาธิตการสอน
- 6) การพาครูไปศึกษานอกสถานที่
- 7) การสนทนาทางวิชาการ

Harris (อ้างถึงในวไลรัตน์ บุญสวัสดิ์, 2536) ระบุว่า กิจกรรมการนิเทศการศึกษา มีทั้งหมด 26 กิจกรรมดังนี้

- 1) การระดมพลังสมอง (Brainstroming) เป็นการรวบรวมเอากำลังความคิดระดมสมองร่วมกัน
- 2) การประชุม 6-6 (Buzz Session) เป็นการประชุมโดยการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้พูดโดยไม่จำกัด จุดมุ่งหมายของการประชุมแบบนี้ก็เพื่อที่จะต้องการให้ทุกคนในกลุ่มปะทะสังสรรค์กันมากที่สุด ไม่มีการตัดสินว่าใครถูกใครผิด เหมือนกับการประชุมระดมพลังสมอง
- 3) คณะกรรมการ (Committee) หมายถึง กลุ่มเล็ก ๆ ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะงานที่ได้รับมอบหมาย เช่น การประชุมคณะกรรมการเพื่อสรุปผลเสนอที่ประชุมใหญ่ เป็นต้น
- 4) การสาธิต (Demonstration) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการนำเหตุการณ์ที่จัดเรียงลำดับไว้แล้วมาเสนอกลุ่ม เพื่อให้ผู้สังเกตการสาธิตที่เป็นลักษณะจริง
- 5) การทดลองปฏิบัติจริง (Directed Practic) เป็นกิจกรรมที่เน้นการล้มล้างมากกว่าการพูดคุยกติ การทดลองปฏิบัติจริงจะต้องจัดดำเนินการจากตำรา จากการเตรียมแผนการสอน โดยอาศัยการแนะนำและจะไม่มีการบังคับให้กระทำอย่างนั้นอย่างนั้น

6) การทดลองปฏิบัติการ (Laboratory) เป็นการทดลองเพื่อค้นหาข้อสรุปในบางเรื่อง เกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาอบรมประจำการ

7) การอภิปราย (Discussion) คือ การที่คนกลุ่มหนึ่งที่มีความรู้ ความสนใจ ในเรื่องเดียวกันหรือมีปัญหาในทำนองเดียวกันมาร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

8) การจัดนิทรรศการ (Exhibition) เหมาะสำหรับการจัดแสดงผลงานที่เป็นกลุ่มใหญ่ ๆ

9) การจัดทัศนศึกษา (Field Trip) หมายถึง การพาคณะครูไปเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ นอกชุมชน หรืออาจจะเป็นสถานศึกษา แหล่งวิทยากร เป็นการเพิ่มประสบการณ์ตรงให้กับครู ได้มากที่สุด

10) การนิเทศการสอนด้วยภาพยนตร์หรือโทรทัศน์ (Film or T.V.) การจัดกิจกรรม การนิเทศแบบนี้ เพื่อเป็นการบรรยายหลังจากใช้ภาพยนตร์หรือโทรทัศน์แล้ว ควรมีการอภิปราย กลุ่มตามหลังด้วย เพื่อเป็นการติดตามผลจากการที่ได้ดูได้ฟังจากภาพยนตร์หรือโทรทัศน์แล้ว

12) การเยียวยากลุ่ม (Therapy) เป็นกิจกรรมที่สามารถนำเอาหลักการและการปฏิบัติ ทางการแนะนำมาใช้ในสภาพการกลุ่ม ผู้นิเทศจะต้องคำนึงถึงรากฐานทางจิตวิทยา ซึ่งเป็นปัญหา ที่เกิดจากการทำงานของครูกับเพื่อนร่วมงาน

13) การสัมภาษณ์รูปแบบ (Structure Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ใช้วิธีการ แบบเผชิญหน้า วิธีนี้ใช้มากเพื่อสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นก่อน หรือเป็นการแจ้งข่าวสารให้ ทราบเกี่ยวกับเพื่อนร่วมงาน การประชาสัมพันธ์และการประเมินผลงาน

14) การสัมภาษณ์เฉพาะจุด (Interview Focused) เป็นกิจกรรมทางการนิเทศโดย เฉพาะเหมาะสมอย่างยิ่งในการประเมินผลและงานนิเทศภายใน ลักษณะสำคัญของการนิเทศ แบบนี้คือ

- (1) ผู้ถูกสัมภาษณ์ต้องมีส่วนเกี่ยวข้อง
- (2) ผู้ถูกสัมภาษณ์ต้องวิเคราะห์สถานการณ์ขึ้นพื้นฐานที่สำคัญเสียก่อน
- (3) แนวทางการสัมภาษณ์ได้เตรียมเป็นอย่างดี
- (4) การสัมภาษณ์จะเน้นเฉพาะจุดนี้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีประสบการณ์

15) การสัมภาษณ์ทางอ้อม (Interview Non - Directive) เป็นการสัมภาษณ์ชนิด ที่ไม่ต้องมีแนวทาง เป็นการสัมภาษณ์ตัวต่อตัว ระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ถูกสัมภาษณ์ เปิดโอกาสให้ ผู้ถูกสัมภาษณ์ซักถามสิ่งต่าง ๆ ได้ตามความพอใจ

16) การเยี่ยมชมชั้นเรียน (Interview-Visitation) เป็นการนิเทศการศึกษาอย่างหนึ่ง ที่ให้ครูไปทำการสังเกตขณะทำงาน เป็นเทคนิคที่ใช้กันมากที่สุดก่อนและต้องการความช่วยเหลือ ไปดูครูที่มีลักษณะตรงกับที่ตนต้องการสอนทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างครูด้วยกัน

17) การบรรยาย (Lecture) เหมาะกับการถ่ายทอดความรู้ ใช้กับกลุ่มขนาดใดก็ได้ โดยเฉพาะต่อกลุ่มขนาดใหญ่

18) การประชุม (Meeting) เป็นการพบปะของกลุ่มคนเพื่อการอย่างใดอย่างหนึ่ง จุดมุ่งหมายของการประชุมเน้นที่การตัดสินใจ การประชุมต้องมีกฎเกณฑ์ ระเบียบเพื่อควบคุมผู้เข้าร่วมประชุม ลักษณะนี้จะชี้ให้เห็นประโยชน์ของการประชุม เพื่อเป้าหมายของการนิเทศการศึกษา

19) การสังเกต (Observation) เป็นการสังเกตการกระทำของสมาชิกในกลุ่มอย่างมีระบบเพื่อจุดประสงค์ที่จะวิเคราะห์งานของเขาเหล่านั้น เทคนิคและวิธีการสังเกตมีหลายวิธี ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ตั้งไว้

20) การอ่าน (Reading) เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการศึกษาหาความรู้ให้ทันสมัย และกว้างขวาง

21) การสังคม (Social) คือการนำบุคคลต่าง ๆ เข้าหากันเพื่อมิตรภาพ จัดมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ การฝึกฝนช่วยเหลือ การพบปะสังสรรค์ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน การติดต่อสื่อสารกันง่าย สะดวกสบายขึ้น ช่วยลดความขัดแย้ง

22) บทบาทสมมติ (Role Playing) เป็นการกำหนดสถานการณ์ที่คล้ายกับการปฏิบัติในสภาพจริง บทบาทนั้น ๆ จะแสดงให้เห็นความรู้สึกลึกซึ้งของผู้ทำกิจกรรมว่าเป็นอย่างไร หลังทำกิจกรรมควรมีการวิเคราะห์ วิจัยเกี่ยวกับสิ่งที่สังเกตเห็นจากกิจกรรมนั้น ๆ

23) การบันทึกเสียง (Tape Recording) เป็นการแสดงเนื้อหาสาระต่าง ๆ ให้แก่ผู้ฟัง 1 คน หรือมากกว่านั้น เพื่อช่วยเพิ่มความเข้าใจหรือความชำนาญมากขึ้น

24) การทดสอบ (Testing) กิจกรรมนี้มักใช้ควบคู่กับกิจกรรมอื่น ๆ ใช้เมื่อต้องการวัดความสำเร็จในกิจกรรมต่าง ๆ ที่กระทำลงไป

25) การเขียน (Writing) เป็นการพัฒนาบุคคลากรให้เกิดทักษะได้ดีประการหนึ่ง

26) การประชุมกลุ่ม (Panel) เป็นการประชุมโดยมีวิทยากรตั้งแต่ 2 ท่านขึ้นไปบรรยาย หรือถกเถียงในเรื่องเดียวกัน Panel จัดได้หลายรูปแบบเช่น

Informal Panel เป็นการอภิปรายถกเถียงซึ่งกันและกัน แบบนี้ใช้การกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือในกิจกรรมต่อ ๆ ไป

Symposium เป็นการประชุมในหมู่ผู้ฟังมาก ๆ หัวข้อที่ตั้งขึ้นมักเป็นข้อเท็จจริงหรือแนวคิด ซึ่งสามารถใช้กับบุคคลกลุ่มใหญ่ได้ การประชุมแบบนี้มักใช้ในการประชุมอบรม และการอบรมปฏิบัติการ

สจ๊วต อุทรานันท์ (2530) กล่าวว่า กิจกรรมสำหรับกรณีศึกษา หมายถึง การกระทำหรือ การปฏิบัติของบุคคลากรที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศการศึกษา เพื่อก่อให้เกิดความรู้ ความสามารถแก่ผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งรับกรณีศึกษาซึ่งจัดขึ้นในขณะนั้น และได้แบ่งหมวดหมู่กิจกรรมการนิเทศการศึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้คือ

1. กิจกรรมสำหรับผู้นิเทศ เป็นกิจกรรมหลักที่ผู้นิเทศใช้สำหรับให้ความรู้แก่ผู้รับกรณีศึกษา หรือทำการตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับผู้รับกรณีศึกษา เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาผู้รับกรณีศึกษาให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการนิเทศที่ได้กำหนดไว้ ประกอบไปด้วยกิจกรรมดังต่อไปนี้คือ

- 1) กิจกรรมการบรรยาย (Lecturing)
- 2) การสาธิต (Demonstrating)
- 3) การสังเกตภายในห้องเรียน (Observing in Classroom)
- 4) การสัมภาษณ์ (Interview)
- 5) การบันทึกข้อมูล (Recording)
- 6) การจัดทำเครื่องมือและข้อทดสอบ (Instrumenting and Testing)
- 7) การวิเคราะห์ข้อมูลและการคิดคำนวณ (Analyzing and calculaing)
- 8) การเขียน (Writing)

2. กิจกรรมที่ผู้นิเทศและผู้รับกรณีศึกษาทำร่วมกัน ได้แก่กิจกรรมดังต่อไปนี้คือ

- 1) การประชุม
- 2) การอภิปราย (Discussing)

3. กิจกรรมสำหรับผู้รับกรณีศึกษา เน้นการกระทำของผู้รับกรณีศึกษา คือ

- 1) การฟัง (Listening) ประสบการณ์ที่ได้จากการฟังยังถือว่าอยู่ในระดับต่ำ
- 2) การดู (Viewing)
- 3) การอ่าน (Reading)

- 4) การเยี่ยมเยือน (Intervisiting)
- 5) การไปทัศนศึกษา (Field Trip)
- 6) การปฏิบัติตามคำแนะนำ (Guided Practice)
- 7) บทบาทสมมติ (Role Playing)
- 8) การจัดนิทรรศการเกี่ยวกับวัสดุและเครื่องมือต่าง ๆ (Exhibiting Materials and Equipment)

สำหรับสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้เสนอแนะกิจกรรมการนิเทศ
ไว้ 16 กิจกรรม (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2534) ดังแสดงไว้ในตาราง
ที่ 1 ต่อไปนี้